

14-Mavzu. Psixologik texnologiyalar asosida ta'lim muvaffaqiyatini ta'minlash

Boshqaruv bu shunday ywnaltiruvchi kuchki, u insonlardagi ijodiy potentsial imkoniyatlarini oladigan sharoitlarni yuzaga chiqarishni maqsad qilib qwyadi. Shunday ekan, wqituvchining ta'lim-tarbiya jarayonini twg`ri va okilona boshqara olishi wquvchi shaxsi kamolotida nihoyatda kattadir.

Faoliyatdan kutiladigan natija psixologiyada maqsad deyiladi. Wquv jarayonining boshqarilishi ikkita asosiy maqsadni kwzda tutadi. Ulardan birinchisi, wquv jarayonini twg`ri tashkil eta olish, ikkinchisi esa wquvchilarning shaxsiy qiziqish va ehtiyojlarini qondirishdir. Ana shu maqsadlar boshqarishning vazifalarini belgilab beradi. Demak, wquv jarayonini boshqarishning:

- birinchi vazifasi tashkiliy bwlib, wquvchilarning ta'lim va tarbiyasi bwyicha ijtimoiy buyurtmalarni qondirish;

- ikkinchi vazifasi - bevosita wquvchining qiziqish va talablarini qondirishga ywnaltirilgan xolatdagi ijtimoiy vazifadir. Shuningdek, bu vazifa wquvchilarning kwtarinkilik, yaxshi kayfiyat va wquv jarayonidagi ishchanlikni yuzaga keltirishni ham uz ichiga oladi. Afsuski, kwp yillar davomida boshqarishning ana shu ijtimoiy vazifasiga juda kam e`tibor berilgan.

Boshqaruvning ikkinchi vazifasi bu ijtimoiy-psixologikdir. Bu vazifa wquvchilarda samarali faoliyat uchun zarur bwlgan ijtimoiy-psixologik xolat va xususiyatlarni rivojlantirishga qaratilgandir.

Bu xolat va xususiyatlar wquvchilarni wzaro jipslashtirish, nazorat, uz-wzini boshqarish, shuningdek, mustaqil ta'lim olishlarini rivojlantirishdan iboratdir.

Wquv jarayonini boshqarish uchun quyidagi tarkibiy qismlarni egallashlari lozim:

1. Berilgan wquv topshirigini echish uchun vositalar tanlash.
2. Topshiriqlarni echish jarayonida wz-wzini nazorat qilish.
3. Wzlashtirilgan bilimlar, malakalar, kwnikmalar sifatini baholash.
4. Wquv topshiriklarini bajarilganligini tekshirish.
5. Wz oldiga maqsad kuya olish.
6. Turli belgilar bilan predmetning ichki munosabatlari muvofiqligini kura olish.

Wqitishning ikkita usuli mavjud. Biri an'anviy wqitish usuli - bunda wqituvchi muammoni belgilaydi, vazifalarni aniqlanaydi va muammoni echib beradi. Wquvchi esa masalani echish ywllarini eslab qoladi va uni echishni mashq qiladi. Bunda wquvchilarda reproduktiv tafakkur shakllanadi.

Rivojlantiruvchi ta'lim wqitishning muammoli usulida wqituvchi wquvchilarning bilish jarayonlarini boshqaradi, uni tashkil etadi va nazorat qiladi. Wquvchi esa muammoni tushunadi. Uni echish ywllarini kidiradi va uni echadi. Bunday xollarda wquvchi tafakkurining maxsuldorligi oshadi va uning mustaqilligi rivojlanadi.

Wquvchining wqishga bwlgan qiziqishini rivojlantirish uchun wqituvchi quyidagi qoidalarga tayanishi lozim:

1. Wquv jarayonini shunday tashkil etish lozimki, bunda wquvchi faol harakat qilishi, mustaqil izlanishi, yangi bilimlarni wzi kashf etishi va muammoli xarakterdagi masalalarni echish uchun sharoit izlashi kerak.

2. Wquvchilarga bir xil wqitish usullari va bir turdagi ma'lumotlarni berishdan qochish kerak.

3. Wrgatilayotgan fanga nisbatan qiziqishning namoyon bwlishi uchun ayni shu fan yoki bilim, wquvchining wzi uchun qanchalik ahamiyatli va muhim ekanligini bilishi kerak.

4. Yangi material qanchalar wquvchi tomonidan avval wzlashtirilgan bilimlar bilan bog'liq bwlsa, u wquvchi uchun shunchalik qiziqarli bwлади.

5. Xaddan ziyod qiyin material wquvchida qiziqish uyg'otmaydi. Berilayotgan bilimlar wquvchining kuchi etadigan darajada bwlishi lozim.

Wqituvchi wrganilayotgan mavzu yoki bilimining ahamiyatini kwsratish, wquvchining wquv faolligini oshirish uchun qiziqarli misollar, aqliy wyinlardan keng foydalanishi lozim. Lekin, ta'limdagi har bir beriladigan bilim yorqin, qiziqarli bwlavermaydi, shuning uchun wquvchilarda iroda, qat'iylik, mehnatsevarlik kabi hislatlarning kamol toptirilishi nihoyatda zarurdir. Ana shu hislatlar wquvchining kelgusida wz-wzini nazorat qilishga, wz-wzini baholashga va mustaqil ta'lim olishga asos bwlish kerak.

Wquv faoliyatini boshqarish

Boshqaruv bu shunday ywnaltiruvchi kuchki, u insonlardagi ijodiy potentsial imkoniyatlarini oladigan sharoitlarni yuzaga chiqarishni maqsad qilib qwyadi. Shunday ekan, wqituvchining ta'lim-tarbiya jarayonini twg'ri va okilona boshqara olishi wquvchi shaxsi kamolotida nihoyatda kattadir.

Faoliyatdan kutiladigan natija psixologiyada maqsad deyiladi. Wquv jarayonining boshqarilishi ikkita asosiy maqsadni kwzda tutadi. Ulardan birinchisi, wquv jarayonini twg'ri tashkil eta olish, ikkinchisi esa wquvchilarning shaxsiy qiziqish va ehtiyojlarini qondirishdir. Ana shu maqsadlar boshqarishning vazifalarini belgilab beradi. Demak, wquv jarayonini boshqarishning:

- birinchi vazifasi tashkiliy bwlib, wquvchilarning ta'lim va tarbiyasi bwyicha ijtimoiy buyurtmalarni qondirish;

- ikkinchi vazifasi - bevosita wquvchining qiziqish va talablarini qondirishga ywnaltirilgan xolatdagi ijtimoiy vazifadir. Shuningdek, bu vazifa wquvchilarning kwtarinkilik, yaxshi kayfiyat va wquv jarayonidagi ishchanlikni yuzaga keltirishni ham uz ichiga oladi. Afsuski, kwp yillar davomida boshqarishning ana shu ijtimoiy vazifasiga juda kam e'tibor berilgan.

Boshqaruvning ikkinchi vazifasi bu ijtimoiy-psixologikdir. Bu vazifa wquvchilarda samarali faoliyat uchun zarur bwlgan ijtimoiy-psixologik xolat va xususiyatlarni rivojlantirishga qaratilgandir.

Bu xolat va xususiyatlar wquvchilarni wzaro jipslashtirish, nazorat, uz-wzini boshqarish, shuningdek, mustaqil ta'lim olishlarini rivojlantirishdan iboratdir.

Wquv jarayonini boshqarish uchun quyidagi tarkibiy qismlarni egallashlari lozim:

1. Berilgan wquv topshirigini echish uchun vositalar tanlash.
2. Topshiriqlarni echish jarayonida wz-wzini nazorat qilish.

3. Wzlashtirilgan bilimlar, malakalar, kwnikmalar sifatini baholash.
4. Wquv topshiriklarini bajarilganligini tekshirish.
5. Wz oldiga maqsad kuya olish.
6. Turli belgilar bilan predmetning ichki munosabatlari muvofiqligini kura olish.

Wqitishning ikkita usuli mavjud. Biri an'anviy wqitish usuli - bunda wqituvchi muammoni belgilaydi, vazifalarni aniqlanaydi va muammoni echib beradi. Wquvchi esa masalani echish ywllarini eslab qoladi va uni echishni mashq qiladi. Bunda wquvchilarda reproduktiv tafakkur shakllanadi.

Rivojlantiruvchi ta'lim wqitishning muammoli usulida wqituvchi wquvchilarning bilish jarayonlarini boshqaradi, uni tashkil etadi va nazorat qiladi. Wquvchi esa muammoni tushunadi. Uni echish ywllarini kidiradi va uni echadi. Bunday xollarda wquvchi tafakkurining maxsuldorligi oshadi va uning mustaqilligi rivojlanadi.

Wquvchining wqishga bwlgan qiziqishini rivojlantirish uchun wqituvchi quyidagi qoidalarga tayanishi lozim:

1. Wquv jarayonini shunday tashkil etish lozimki, bunda wquvchi faol harakat qilishi, mustaqil izlanishi, yangi bilimlarni wzi kashf etishi va muammoli xarakterdagi masalalarni echish uchun sharoit izlashi kerak.

2. Wquvchilarga bir xil wqitish usullari va bir turdagi ma'lumotlarni berishdan qochish kerak.

3. Wrgatilayotgan fanga nisbatan qiziqishning namoyon bwlishi uchun ayni shu fan yoki bilim, wquvchining wzi uchun qanchalik ahamiyatli va muhim ekanligini bilishi kerak.

4. Yangi material qanchalar wquvchi tomonidan avval wzlashtirilgan bilimlar bilan bog'liq bwlssa, u wquvchi uchun shunchalik qiziqarli bwladi.

5. Xaddan ziyod qiyin material wquvchida qiziqish uyg'otmaydi. Berilayotgan bilimlar wquvchining kuchi etadigan darajada bwlishi lozim.

Wqituvchi wrganilayotgan mavzu yoki bilimining ahamiyatini kwrsatish, wquvchining wquv faolligini oshirish uchun qiziqarli misollar, aqliy wyinlardan keng foydalanishi lozim. Lekin, ta'limdagi har bir beriladigan bilim yorqin, qiziqarli bwlavermaydi, shuning uchun wquvchilarda iroda, qat'iylik, mehnatsevarlik kabi hislatlarning kamol toptirilishi nihoyatda zarurdir. Ana shu hislatlar wquvchining kelgusida wz-wzini nazorat qilishga, wz-wzini baholashga va mustaqil ta'lim olishga asos bwlish kerak.